

Prawo małżeńskie osobowe na ziemiach polskich. System mieszany (Austriacki Kodeks Cywilny) i wyznaniowy (Zwód Praw Cesarstwa Rosyjskiego)

Wstęp

Systematyka prawa zalicza małżeństwo do prawa prywatnego. Termin taki obejmował od XVIII w. wszystkie prawne stosunki osobisto-majątkowe między jednostkami. Pod terminem „prawo publiczne” rozumiano wszystkie te dziedziny prawa, które nie należały do prawa prywatnego, tzn. prawo karne i konstytucyjne. Późniejsze rozważania skłoniły do dokonania dalszej klasyfikacji prawa na: cywilne, karne i konstytucyjne oraz wyodrębnienia nowych gałęzi prawa, jak np.: prawo pracy, prawo handlowe, a także wyodrębnienia i skodyfikowania procedury karnej i cywilnej. Już Rzymianie jako prawo publiczne definiowali to, co dotyczy *spraw państwa*, a prywatne – *korzyści jednostek*¹. Wydaje się jednak, że wymiar etyczny i doniosła rola społeczna instytucji małżeństwa (co znalazło wyraz poprzez uporządkowanie jej w system norm wydanych lub uznanych przez państwo i Kościół), świadczy o tym, że jest to nie tylko *korzyść jednostek*, lecz regulacja materii ważnej również dla interesu publicznego.

Ingerencja w formę i warunki zawarcia ważnego małżeństwa władz świeckich i kościelnych występująca w archidiecezjach lwowskiej i wileńskiej, położonych na terenie obowiązywania Zводу Praw Cesarstwa Rosyjskiego i Austriackiego Kodeksu Cywilnego (ABGB), wskazuje na słuszność tezy, że jest to instytucja o charakterze doniosłym nie tylko dla jednostek, ale też dla państwa i ogółu obywateli.

Systemy małżeńskiego prawa osobowego

Poczynając od porwania, kupna żony i małżeństw zbiorowych, forma zawarcia małżeństwa od opublikowania w 1140 r. Dekretu Gracjana,

---

¹ *Leksykon historii państwa i ustroju. 100 podstawowych pojęć*, red. Tadeusz Maciejewski, CH Beck, Warszawa 2010, s. 741.

który uważał je za element prawa naturalnego ustalonego przez Boga, straciła świecki charakter na rzecz kościelnej formy tej instytucji. Od wydania Dekretu Gracjana małżeństwo w średniowiecznej Europie zaczyna być postrzegane jako *consensus*, nadto Gracjan uważał, że jest ono elementem prawa naturalnego ustalonego przez Boga, dla jego ważności wymagane jest zawarcie go w obliczu Kościoła w przyjętych formach. Wydany podczas obrad Soboru Trydenckiego (1545–1563) Dekret Tametsi wprowadził dla katolików obligatoryjnie wyznaniową formę małżeństwa. Odtąd podstawą zawarcia ważnego związku był *consensus* poprzedzony zapowiedziami w celu stwierdzenia braku istnienia przeszkód małżeńskich. Małżeństwo stało się związkiem nierozrwalnym i monogamicznym, a formą jego powstania był ślub². W prawie kanonicznym rozbudowano katalog przeszkód małżeńskich tzw. zrywających (*impedimenta dirimentia*) oraz przeszkód wzbraniających (*impedimenta prohibentia*). Wśród zrywających były m.in.: pokrewieństwo, powinowactwo, adopcja, święcenia kapłańskie, śluby zakonne, istniejące małżeństwo, a wśród wzbraniających m.in. – małoletniość, odmienność wyznania³.

Kościół prawosławny wykazywał pewne podobieństwa w kwestii warunków potrzebnych do zawarcia małżeństwa (formalności, przeszkody). Różnice dotyczyły przede wszystkim kwestii rozwodu, który Kościół dopuszczał w pewnych szczególnych sytuacjach. Jednak na skutek ewolucji tej instytucji na przełomie XIX i XX w. prawo małżeńskie osobowe w Europie oparte było na trzech systemach: laickim, mieszanym (świecko-wyznaniowym) i wyznaniowym. System laicki najwcześniej rozwinął się we Francji: konstytucja z 1791 r. uznała małżeństwo za umowę świecką, a prawo małżeńskie z 1792 r. wprowadziło obowiązkowe śluby przed urzędnikiem stanu cywilnego. Z kolei Austriacki Kodeks Cywilny (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*, dalej używam skrótu: ABGB) traktował małżeństwo jako umowę cywilną, lecz z uwzględnieniem przepisów prawa wyznaniowego. System wyznaniowy natomiast obowiązywał w Rosji⁴.

---

² Maciejewski Tadeusz, dz. cyt., s. 379, 380.

³ Aleksandrowicz Karol, *Konsens małżeński w nowym kodeksie prawa kanonicznego i w dawnym prawie kanonicznym*, Czcionkami Księgarni Powszechnej i Drukarni Diecezjalnej, Włocławek 1927, s. 27, 29.

⁴ Maciejewski Tadeusz, dz. cyt., s. 381.

Interesujących danych odnośnie do prawa małżeńskiego, obrazujących funkcję i rolę tej instytucji, a także sposób realizacji uprawnień władczych państwa/administracji i kościoła, dostarczają dokumenty parafii wyznania rzymskokatolickiego z archidiecezji lwowskiej oraz akta parafii wyznania rzymskokatolickiego diecezji/archidiecezji wileńskiej/pińskiej.

Charakterystyka materiału źródłowego

Wykorzystany w pracy materiał źródłowy pochodzi z zespołu nr 303 Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie pt. „Akta parafii wyznania rzymskokatolickiego z archidiecezji lwowskiej”. W jego skład wchodzi akta pochodzące z 51 urzędów parafialnych funkcjonujących na terenie archidiecezji lwowskiej oraz akta związane z działalnością władz diecezjalnych. Akta parafialne pochodzą z lat: 1601–1685, 1741–1951. Prowadzone one były głównie po łacinie, którą stopniowo wypierał język polski, po 1918 r. już dominujący. W parafiach o przewadze ludności pochodzenia niemieckiego językiem akt był głównie niemiecki, sporadycznie w dokumentach pojawia się język węgierski, czeski, słowacki, słoweński, a nawet duński. Najliczniej w tym zespole występują księgi zapowiedzi oraz protokoły przedślubne. Protokoły przedślubne sporządzane były z nowożeńcami, którzy obowiązani byli dostarczyć wszelkie niezbędne do zawarcia małżeństwa dokumenty. Stąd występuje w tych aktach ogromna ilość załączników. Są to świadectwa chrztów, urodzin, zgonów i zapowiedzi, a także świadectwa moralności, korespondencja z urzędami kościelnymi i świeckimi, zezwolenia sądowe na zawarcie małżeństwa, zezwolenia opiekunów, poświadczenia pełnoletności, zaświadczenia z jednostek wojskowych, dyspensy itp.⁵

Drugi wykorzystany w pracy zespół 435 Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie – to akta parafii wyznania rzymskokatolickiego diecezji/archidiecezji wileńskiej/pińskiej. Tworzą je akta parafii z diecezji/archidiecezji wileńskiej/pińskiej: Czernawczyc z okresu dwudziestolecia międzywojennego i Drohiczyzna poleskiego z XIX i XX w. Ostatnia jednostka – to tzw. „Parafie różne” – dokumentacja pochodząca z różnych placówek duszpasterskich z omawianego terenu. Akta pochodzą z lat: 1827–1834, 1845, 1908, 1911, 1919, 1923–1934, 1930–1940,

---

⁵ <http://www.agad.gov.pl/pomoce/AWil435.xml> [dostęp: 08.12.2017].

1944–1945. Dokumentacja kancelaryjna z parafii diecezji wileńskiej zachowała się w szczątkowej postaci – są to trzy jednostki, w tym księgi – „Egzaminy przedślubne” i przedślubne pytania z parafii Drohiczyn poleski⁶.

Małżeństwo w diecezji lwowskiej pod zaborem austriackim

Archidiecezja lwowska ze stolicą we Lwowie już po I rozbiore Polski znalazła się w granicach zaboru austriackiego. W 1782 r. cesarz Józef II wcielił do archidiecezji lwowskiej części diecezji łuckiej (10 parafii) i kamienieckiej (10 parafii). Po III rozbiore Austria włączyła do archidiecezji lwowskiej kolejnych 47 parafii oderwanych od diecezji łuckiej. Jednocześnie granice kościelne diecezji zostały dostosowane do granic podziału administracji cywilnej, czyli cyrkułów.

ABGB, jak już zaznaczono wcześniej, traktował małżeństwo jako umowę cywilną, lecz z uwzględnieniem przepisów prawa wyznaniowego. Zgodnie z tym Kodeksem cywilnym, źródłem stosunków rodzinnych było małżeństwo. Jego zawarcie następowało w formie alternatywnej – świeckiej lub wyznaniowej, a ustnie zależało od wyznania małżonków. Jest ono umową, w której dwie osoby różnej płci oświadczają swoją wolę do pozostania w nierozzerwalnej społeczności, do płodzenia dzieci ich wychowania oraz wspólnej pomocy. Ważnego małżeństwa nie mogli zawierać *szaleni, obłąkani niedołęzni i niedorośli*. Jedno ze świadectw lekarskich wydane na podstawie powołanych przepisów, stwierdzające zdolność do zawarcia małżeństwa, brzmiało następująco: *Świadectwo lekarskie wydane na żądanie Johana Klintera. Poświadczam niniejszem, iż Józefa Klintera córka Johana i Elżbiety Klintera z Korublówki tak fizycznie jak i umysłowo nie ma żadnych tego rodzaju zboczeń, które związku małżeńskiemu szkodliwe być mogły [podpis nieczytelny]*⁷. Małoletni, a także pełnoletni, którzy z jakichkolwiek przyczyn nie mogli sami zaciągać ważnego prawnie obowiązku, nie byli zdolni do zawierania małżeństwa bez zgody ślubnego ojca. Małoletni z nieprawego łoża, a także tacy, których ojcowie nie żyli, do ważnego zawarcia małżeństwa, oprócz oświadczenia opiekuna, potrze-

---

⁶ Tamże.

⁷ AGAD, zespół 303. Akta parafii wyznania rzymskokatolickiego z archidiecezji lwowskiej, sygn. 119, s. 425.

bowali zezwolenia władzy sądowej. Tak np. *3 listopada 1869 roku c.k. Sąd powiatowy w Stryju jako instancja pupilarna wydaje Franciszce Bill, małoletniej córce św. pamięci Wacława Bill z Machliniec na przedstawienie opiekuństwa zezwolenie do zawarcia ślubów małżeńskich z Michałem Hummer z Machliniec*⁸. W zakresie niektórych spraw cywilnych właściciel dominium sprawował władzę administracyjną i sędowniczą z tytułu przysługującej mu zwierzchności nad poddanymi, jak wskazują dokumenty archiwalne, również w zakresie wydawania zezwolenia na zawarcie związku małżeńskiego osobie małoletniej. Dn. 5 lutego 1854 r. Franciszek Moli, brat i opiekun małoletniej Marianny Moli, w zastępstwie nieprzytomnego a może już zmarłego ojca w przytomności świadków (...) wnosi, aby Dominium jako władza opiekuńcza wydało zezwolenie do zawarcia ślubów małżeńskich jego małoletniej siostry. W odpowiedzi Dominium Nowosiut uwzględniając powyższa prośbę i uznając to jej zamęście z Franciszkiem Kubrych zabezpieczeniem jej dalszego losu ze strony opiekuńczej instancji na takowe zezwala, jeżeli inna jako kanoniczna nie zachodzi przeszkoda⁹. Notabene dominium składało się z jednej albo kilku wsi należących do jednego lub kilku właścicieli, była to najmniejsza jednostka podziału administracyjnego, wprowadzona na terenie Galicji przez władze austriackie po III rozbiórze Polski.

Ustawy wojskowe wskazywały, z którymi wojskowymi lub do korpusu wojskowego należącymi osobami może być zawarte małżeństwo bez pozwolenia na piśmie *od ich pułków, korpusów lub w ogólności od ich przełożonych*¹⁰. Od takiego zezwolenia mogło zwolnić uznanie niezdolności do służby wojskowej, jak stwierdzono w cytowanym piśmie starostwa w Żydaczowie z dn. 14 kwietnia 1883 r.: *potwierdza się jako Michał Werschler urodzony w roku 1859, z Żurawna stanął w trzeciej klasie wieku na palcu poboru i za niezdolnego do służby wojskowej uznany został. Może przeto w myśl par. 103 instrukcji do ustawy wojskowej zawrzeć związek małżeński bez pozwolenia władzy wojskowej i politycznej*¹¹. Ustawa ABGB uznawała, że małżeństwo zawarte pod

---

⁸ Tamże, sygn. 119, s. 489.

⁹ Tamże, sygn. 116, s. 199.

¹⁰ *Powszechna Księga Ustaw Cywilnych. Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch. Patent cesarski z dn. 01 06 1811 r.*, www.pwsz.legnica.edu.pl/~siejam/ustawy/abgb/ [dostęp: 02.06.2014].

¹¹ AGAD, zespół 303..., sygn. 119, s. 255.

wpływem groźby, błędu lub poprzez porwanie, jest nieważne. Z kolei mąż, który zastał po zaślubieniu żonę ciężarną z innym mężczyzną, mógł żądać uznania małżeństwa za nieważne. Gdy zachodziła wątpliwość co do tego, czy kobieta jest w ciąży, nie mogła ona zawrzeć nowego małżeństwa przed upływem rozwiązania poprzedniego (czy to przez uznanie za nieważne, rozwód lub śmierć). Świadcstwo biegłych, potwierdzające, że nie ma żadnego prawdopodobieństwa ciąży, mogło skutkować pozwoleniem na zawarcie małżeństwa po upływie trzech miesięcy od ustania poprzedniego małżeństwa¹². Urząd Starosty w Żydaczowie w dn. 15 kwietnia 2014 r. informuje Katarzynę Klinger, wdowę po Fabianie Klinger, że *przychylając się do prośby Katarzyny Klinger, wdowy po zmarłym dnia 15 grudnia 1880 roku Fabianie Klingerze w Nowemsiolo i ze względu, że wedle zdania rzeczoznawców nie jest obecnie brzemienną udziela jej pozwolenia do ponownego zawarcia związku małżeńskiego*¹³.

Związek małżeński zgodnie z ABG nie mógł być ważnie zawarty:

1. między chrześcijanami i osobami, które wiary takiej nie wyznają,
2. przez duchownych, którzy mają wyższe święcenia i osoby zakonne,
3. przez osobę skazaną na ciężką karę kryminalną.

Przeszkodą do małżeństwa była również ciągle trwająca niemożność dopełnienia powinności małżeńskiej, jeżeli miała miejsce już w czasie jego zawarcia. Ustawa znała jako przeszkodę do małżeństwa także: pokrewieństwo, powinowactwo, cudzołóstwo i zabójstwo współmałżonka. Przeszkoda małżonkobójstwa zachodziła wtedy gdy *dwie osoby, chociażby nie dopuściły się wprzód ze sobą cudzołóstwa, przyrzekły pobrać się ze sobą i gdy dla dopięcia chociażby jedna tylko z nich nastawała na życie małżonka, który do tego był przeszkodą*. W takim wypadku osoby takie nie mogły zawrzeć ze sobą ważnego małżeństwa nawet wtedy, kiedy morderstwo nie było w rzeczywistości dokonane. Dla ważności zawarcia małżeństwa według ustawy wymagane były zapowiedzi oraz uroczyste oświadczenia stron w obecności dwóch świadków, przed właściwym dla jednego z oblubieńców duchownym. Do ogłoszenia zapowiedzi koniecznym było podanie, obok imienia i nazwiska narzeczonych, ich stanu cywilnego, wykonywanego zajęcia, imion i nazwisk rodziców, dzień, miesiąc, rok i miejsce

---

¹² Powszechna Księga Ustaw Cywilnych...

¹³ AGAD, zespół 303..., sygn. 119, s. 87.

urodzenia, miejsce zamieszkania, narodowość i przynależność religijną¹⁴. Przy czym małżeństwo między osobą katolickiego i niekatolickiego wyznania zawarte powinno być przed katolickim duchownym¹⁵. Starosta Żydaczowa, w lipcu 1884 r. zwrócił się do *Wielebnego łacińskiego urzędu parafialnego w Machlińcu* o podjęcie aktów ślubnych Andrzeja Firjana z Machlińca z Pauliną Matias, wyznania ewangelickiego, *ponieważ wedle § 64 ustawy cywilnej powyższa różnica wyznań nie stanowi przeszkody do zawarcia małżeństwa wzywam niniejszem Wielebny urząd parafialny do ogłoszenia zapowiedzi i udzielenia ślubu Jędrzejowi Firjanowi i Paulinie Matiasównie lub doniesienia o przyczynach wzbraniania się w przeciągu ośmiu dni po otrzymaniu niniejszego polecenia*¹⁶. Taki tryb był zgodny z § 79 ABGB: *jeżeli oblubieńcy przez odmówienie im ślubu sądzą się być pokrzywdzonymi, mogą wnieść skargę do rządu krajowego, a w miejscach, gdzie takowego nie ma, do urzędu obwodowego*¹⁷.

Zgodnie z ABGB ważne małżeństwo zawarte między katolikami tylko przez śmierć jednego z małżonków *rozwódziona być może*. Małżonkom niewyznającym religii katolicko-chrześcijańskiej ustawa dozwalała według zasad ich religii żądać rozwodu z ważnych przyczyn¹⁸.

W paragrafach 123–136 kodeks ustalał odrębne przepisy z zakresu prawa małżeńskiego osobowego dla ludności żydowskiej w zakresie zawarcia małżeństwa, jego nieważności i rozwodu¹⁹.

Prawo małżeńskie w diecezji wileńskiej pod zaborem rosyjskim

Po rozbiorach Polski diecezja wileńska znalazła się w granicach Rosji, podporządkowano ją utworzonej w 1798 r. metropolii mohylowskiej. W tym okresie na terenie Wileńszczyzny obowiązywał *Zwód Praw Cesarstwa Rosyjskiego* z systemem wyznaniowym prawa małżeńskiego. Po podpisaniu konkordatu, zawartego między Rosją a Sto-

---

¹⁴ AGAD, zespół 303..., sygn. 116, s. 146.

¹⁵ *Powszechna Księga Ustaw Cywilnych...*

¹⁶ AGAD, zespół 303..., sygn. 119, s. 325.

¹⁷ *Powszechna Księga Ustaw Cywilnych...*

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

licą Apostolską w dn. 3 sierpnia 1847 r., diecezja wileńska obejmowała gubernie wileńską i grodzieńską. Charakter wyznaniowy prawa małżeńskiego przesądzał o tym, że ważne zawarte małżeństwo mogło być tylko przed duchownym danego wyznania i w przepisanej danemu obrządkowi formie bez udziału władz cywilnych. Bez ich udziału duchowny dokonywał wpisu o zawarciu ślubu do ksiąg. Według zwodu sprawy małżeńskie mogły być sądzone wyłącznie przez sądy duchowne, nie wyłączając od tej zasady niechrześcijan i pogan. Zwód ustanawiał odrębne przepisy prawa małżeńskiego dla prawosławnych, dla chrześcijan nieprawosławnych oraz dla niechrześcijan. Szereg przepisów normowało kwestie małżeństw mieszanych powyższych kategorii. W myśl art. 61, wszyscy chrześcijanie mogli wstępować w związki małżeńskie według prawideł i obrządków kościołów, do których należą²⁰.

Zwód w zasadzie przejął przepisy wyznaniowe nadając im moc prawa państwowego. Ingerencja w materię prawną uprzywilejowywała religię prawosławną, np. w małżeństwach wyznaniowo mieszanych dzieci wychowywano w tej wierze. Osoba zawierająca związek małżeński będąca wyznania innego niż prawosławne, składała oświadczenie niniejszej treści: *Niżej podpisany lub podpisana (stan, imię, nazwisko) oświadczam niniejszem, iż zawieram małżeństwo z (stan, imię, nazwisko) wyznania prawosławnego; przy wychowaniu dzieci płci obojga z tego związku będę przestrzegać postanowień Praw Państwa Rosyjskiego, tj. chrzcic je będę i wychowywać w religii prawosławnej*²¹.

Zgodnie ze zwodem kler danego kościoła (...) dokonywał wyśledzenia przeszkód małżeńskich co do zamierzających zawrzeć małżeństwo. W celu dopuszczenia do zawarcia małżeństwa badano wyznanie, wiek, stan zdrowia umysłowego, stopień pokrewieństwa i powinowactwo narzeczonych. Ponadto ustalano stan cywilny, tzn. czy narzeczony jest kawalerem albo wdowcem, narzeczona zaś panną lub wdową, czy zawierają związek małżeński z własnej skłonności i woli, bez przymusu,

---

²⁰ *Zasady projektu prawa małżeńskiego uchwalonego przez Komisję Kodyfikacyjną w dniu 28 maja 1929*, red. Karol Lutostański, Komisja Kodyfikacyjna, Warszawa 1931, s. 10, 11.

²¹ *Prawo cywilne ziem wschodnich tom X, cz. I zwodu praw rosyjskich; załącznik do art. 27*, red. Zygmunt Rymowicz, Witold Świącicki, Nakładem Księgarni F. Hoesicka, Warszawa 1933, s. 402.

czy mają zezwolenia na zawarcie związku małżeńskiego rodziców, opiekunów lub kuratorów, stosowne zezwolenie *władzy przełożonej* co do urzędników cywilnych lub osób wojskowych. Przed zawarciem związku małżeńskiego obowiązkowe były trzykrotne zapowiedzi. Prawdziwość powyższych danych powinna być stwierdzona na piśmie z podpisami narzeczonych jak dwóch lub trzech poręczycieli²². Taki *egzamin przedślubny przy świadkach czyniony zabierających się do stanu małżeńskiego* był podstawą do zawarcia związku małżeńskiego.

Dokument o takiej treści przedstawia jeden z archiwaliów z Archiwum Akt Dawnych, z Zespołu nr 435: „Akta parafii wyznania rzymskokatolickiego diecezji/archidiecezji wileńskiej/pińskiej” (Rys. 1), będący ilustracją przedstawionej tematyki. Jak głosi nota dotycząca potwierdzenia danych przez świadków, *za rzetelność takiego egzaminu my obecni świadkowie własnoręcznie podpisujemy się nie znając pisma trzema krzyżkami*²³.

Rozwiązanie małżeństwa uzależnione było od przepisów wyznaniowych. Ta sama okoliczność faktyczna, jak np. niemoc fizyczna, stanowiła powód rozwodu dla prawosławnych, a dla katolików powód unieważnienia związku. Sądy jednego wyznania nie uznawały wyroków rozwodowych drugiego²⁴.

Zakończenie

Zarówno pod rządami ABGB, jak i Zводу Praw Cesarstwa Rosyjskiego zaznacza się silna ingerencja norm czy organów wyznaniowych lub świeckich w kształtowanie instytucji małżeństwa. Badano dokładnie przeszkody do zawarcia ślubów małżeńskich. Ścisłe regulowano kwestie związane z ich ważnością, rozwiązaniem i unieważnieniem. Potwierdza to wymiar etyczny i doniosłą rolę społeczną instytucji małżeństwa.

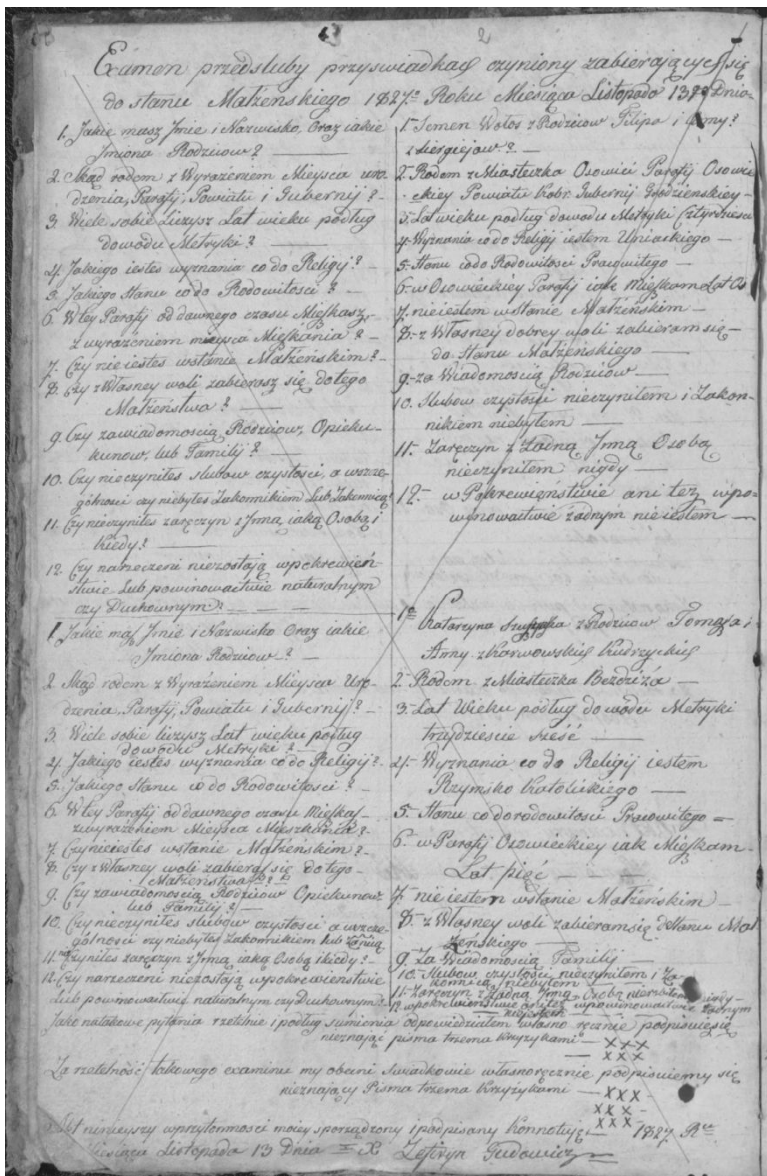
---

²² Tamże, s. 401, 402.

²³ AGAD, zespół 435. Akta parafii wyznania rzymskokatolickiego diecezji/archidiecezji wileńskiej/pińskiej, sygn. 2, s. 4, 5.

²⁴ Zasady projektu prawa małżeńskiego uchwalonego przez Komisję Kodyfikacyjną w dniu 28 maja 1929, red. Karol Lutostański, Komisja Kodyfikacyjna, Warszawa 1931, s. 10, 11.

Rys. 1. Akta parafii wyznania rzymskokatolickiego diecezji/archidiecezji wileńskiej/pińskiej

Źródło: AGAD, Zespól 435. Akta parafii wyznania rzymskokatolickiego diecezji/archidiecezji wileńskiej/pińskiej. sven. 2. s. 4–5.

Bibliografia

Materiały archiwalne

- 1) AGAD, zespół 303. Akta parafii wyznania rzymskokatolickiego z archidiecezji lwowskiej.
- 2) AGAD, zespół 435. Akta parafii wyznania rzymsko katolickiego diecezji/archidiecezji wileńskiej/pińskiej.

Opracowania

- 3) Aleksandrowicz Karol, *Konsens małżeński w nowym kodeksie prawa kanonicznego i w dawnym prawie kanonicznym*, Czcionkami Księgarni Powszechnej i Drukarni Diecezjalnej, Włocławek 1927.
- 4) *Zasady projektu prawa małżeńskiego uchwalonego przez Komisję Kodyfikacyjną w dniu 28 maja 1929*, red. Karol Lutostański, Komisja Kodyfikacyjna, Warszawa 1931.
- 5) *Leksykon historii państwa i ustroju. 100 podstawowych pojęć*, red. Maciejewski Tadeusz, CH Beck, Warszawa 2010.
- 6) *Prawo cywilne ziem wschodnich tom X, cz. I zводу praw rosyjskich; załącznik do art. 27*, red. Zygmunt Rymowicz, Witold Święcicki, Nakładem Księgarni F. Hoesi-cka, Warszawa 1933, s. 402.

Źródła internetowe

- 7) *Powszechna Księga Ustaw Cywilnych. Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch. Patent cesarski z dn. 01 06 1811 r.*, www.pwsz.legnica.edu.pl/~siejam/ustawy/abgb/ [dostęp: 02.06.2014].

Personal marital law in Polish lands. Mixed (Austrian Civil Code) and religious (Rights of the Russian Empire) systems

Summary

Decree Tametsi, issued during the session of the Council of Trent (1545–1563) introduced mandatory religious form of marriage. Since then, the basis for the conclusion of an important relationship was preceded by the announcements of statement on the absence of the obstacles to marriage. At the turn of the 19th and 20th centuries personal marital law in Europe was based on three systems: secular, mixed (secular-religious), and religious. Announcement certificates, premarital protocols, certificates of morality, marital licenses from the clergy and laity authorities, contained in the Vilnius and Lviv dioceses, located in the area of the Rights of the Russian Empire and Austrian Civil Code (ABGB), reflect – in addition to the standards for this institution – the coloring of the marital institution in cited above time and place.

Keywords: personal marital law, secular system, mixed (secular-religious) system, religious system, Rights of the Russian Empire, Austrian Civil Code (ABGB)

**Privatinė šeimos teisė Lenkijos žemėse.
Mišri sistema (Austrijos civilinis kodeksas)
ir konfesinė sistema (Rusijos imperijos įstatymų sąvadas)**

Santrauka

Tametsi Dekretas išleistas Katalikų bažnyčios Tridento Susirinkimo metu (1545–1563), kuris katalikams įvedė privalomą konfesinės santuokos formą. Nuo to laiko svarbiausiu santuokų sudarymo pagrindu tapo *sutarimas*. Prieš sutarimą bažnyčioje buvo skelbiami užsakai, siekiant nustatyti, ar santuokai nėra kliūčių. Tačiau XIX ir XX amžių sandūroje dėl šios institucijos evoliucijos Europoje privatinė šeimos teisė buvo grindžiama trimis sistemomis: pasaulietine, mišria (pasaulietine ir religine) bei konfesine. Bažnytinės santuokos liudijimai, ikivedybiniai protokolai, dorovės liudijimai, pasaulietinės valdžios ir bažnyčios leidimai tuoktis, esantys Lvovo ir Vilniaus arkivyskupijoje, priklausiusiose tuo laiku teritorijai, kurioje galiojo Rusijos imperijos teisių sąvadas ir Austrijos civilinis kodeksas (ABGB), ne tik atspindi šių institucijų normas, bet ir rodo visą tų laikų ir vietovių problemų spektrą.

Raktažodžiai: privatinė šeimos teisė, pasaulietinė sistema, mišri sistema, konfesinė sistema, Rusijos imperijos įstatymų sąvadas, Austrijos civilinis kodeksas (ABGB)

**Prawo małżeńskie osobowe na ziemiach polskich.
System mieszany (Austriacki Kodeks Cywilny)
i wyznaniowy (Zwód Praw Cesarstwa Rosyjskiego)**

Streszczenie

Wydany podczas obrad Soboru Trydenckiego (1545–1563) Dekret Tametsi wprowadził dla katolików obligatoryjnie wyznaniową formę małżeństwa. Odtąd podstawą zawarcia ważnego związku był *consensus* poprzedzony zapowiedziami w celu stwierdzenia braku istnienia przeszkód małżeńskich. Jednak na skutek ewolucji tej instytucji na przełomie XIX i XX w. prawo małżeńskie osobowe w Europie oparte było na trzech systemach: laickim, mieszanym (świecko-wyznaniowym) i wyznaniowym. Zaświadczenia kościelne, przedmałżeńskie protokoły, świadectwa moralności, zezwolenia na zawarcie małżeństwa władz świeckich i kościelnych, występujące w archidiecezji lwowskiej i wileńskiej położonych na terenie obowiązywania Zводу Praw Cesarstwa Rosyjskiego i Austriackiego Kodeksu Cywilnego (ABGB), odzwierciedlają – obok norm dotyczących tej instytucji – jej koloryt w danym czasie i miejscach.

Słowa kluczowe: prawo małżeńskie osobowe, system laicki, system mieszany (świecko-wyznaniowy), system wyznaniowy, Zwód Praw Cesarstwa Rosyjskiego, Austriacki Kodeks Cywilny (ABGB)